ԲԻՒԶԱԿ

ՀԱՆԴԷՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Է. ՏԱՐԻ | ԹԻՒ 168 | ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14|26 1889

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը երկու անգամ կը հրատարակուի։ — 2. Տարեկան գինն է ամեն տեղւոյ համար 4 Ռուսդ. Օսմ. ոսկի, թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով։ — 3. Ձեւէէ կը ծախուի հատը 50 փարայ։ — 4. Բաժանորդ գրուիլ ուզողներ դիմելու են կամ իրենց հասցէն ղրկելու են առ խմբագիրն ի Գրատուն Փարիզու Յակոբեան խան թիւ 13, 14։— 5. Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վճարմունք պէտք է ուղղել առ խմբագիրն։ — 6. Անվճար նամակ կամ ո եւ է գրութիւն չընդունուիր։ 7. Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձրի կը տրուի։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկու սովորական սխալմունք. — Իրաց ահագին մեծութիւնն. — Ցուցակ Մակաբէոս. — Լոյս եւ ստուեր. — Ծխախոտ. — Բիւզանդական Միութիւնը եւ Աբեղեան Որբանոց. — Թռչունք. — Քաղաքական. — Ազդ։

ԵՐԿՈՒ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՍԽԱԼՄՈՒՆՔ

«Աշխարհ օրինօք կը կառավարուի։» Ասասիկ սխալմանց մին։ Աշխարհ օրինօք չկառավարուիր. օրինաց համաձայն կը կառավարուի, բայց կառավարողն օրէնքը չէ։ Օրէնքը ոչինչ կարող է ընել, ոչինչ ըրած է երբեք ու կընէ։ Օրէնքը միայն եղանակ մ'է որով իրերն պէտք է կատարուին կամ կատարուած են։ Արեգակը եւ երկիրը միմեանց կը քարշուին ծանրութեան օրինաց համաձայն եւ ոչ թէ ի ձեռն ծանրութեան օրինաց։ Օրէնքը չէ որ կը քարշէ զերկիրն եւ զարեգակն, օրէնքը չէ որ զանոնք ընդմիմեանս կը կապէ։ Օրէնքը որմ մը չէ ոչ ալ չղթայ մը, տեսանելի կամ անտեսանելի։ Օրէնքը ոչինչ կընէ։ Օրէնքը պարզապէս կանոնաւոր գրութիւն է այն եղանակին որով անտեսանելի զօրութիւն մը կը կատարէ ամէն ինչ։ Օրէնքը զօրութիւն մը չէ, օրէնքը միայն այն եղանակին գրութիւնն է որով զօրութիւն մը կամ զօրութիւններ կը գործեն։ Ուրեմն երբոր գիտունը մեզ կըսէ թէ աշխարհ օրինօք կը կառավարուի, ճշդիւ լեզու չէ իր գործածածը. ըսել չուզեր թէ կը կառավարուի 'ի ձեռն օրինաց, այլ ըսել կուզէ ըստ օրինաց։ Եւ այդ բացատրութիւնը որ և է կերպիւ չդպչիր մեր դատափարին այն Աստուածոյ վրայ որ կը կառավարէ զաշխարհ։

«Աշխարհ կը կառավարուի նիւթական զօրութիւններով» ահա երկրորդն սխալմանց։

Նշանակութիւն չունեցող բաներ չխօսինք։ Գէթ հասկնամք ճշդիւ թէ ինչ ըսել կուզենք բառերու այն շարայարութեամբ որ յաճախ գուրկ է

նշանակութենէ։ Ի՞նչ ըսել կուզեմք նիւթական զօրութիւն ըսելով, ըսել կուզեմք թէ նիւթը զօրութի՞ւն է, կամ թէ նիւթը զօրութիւն կարտադրէ։ Նիւթը կշռելի է, ունի ծանրութիւն։ Զօրութիւնն ևս կրնայ կշռուիլ։ Նիւթը միշտ կը ճանչնուի զգայարանքներէն։ Նոյնպէ՞ս է նաեւ զօրութիւնն։ Նիւթը անգործ է, նոյնպէս է նաեւ զօրութիւնն։ Ելեքտրականութիւնը նիւթ է։ Ջերմութիւնը, լոյսը նիւթ են։ Ոչ մէկ գիտուն զայնս նիւթ կը կոչէ։ Ականջի ցաւ ունեցած ունի՞ք։ Զօրութի՞ւն է կամ նիւթ։ Հինգ զգայարանօք փորձեցէք։ Կրնաք տեսնել ականջի ցաւն։ Ի՞նչ է նորա դոյնը։ Կրնաք հոտոտել զայն, ինչ է անոր հոտը։ Կրնաք լսել զայն։ Ինչի կը նմանի նորա ձայնը։ Կրնաք նորա համն առնուլ։ Անո՞ր է թէ թթու։ Կրնաք ուտել զայն։ Կակո՞ղ է թէ կարծր։ Թէ ի ներքս ի մեզ եղած զօրութիւններն, և թէ բնութեան մէջ գտնուած զօրութիւններն մեր զգայարանաց ճանաչելի չեն։ Նոցա արդիւնքն նոցա հետեւանքն, նոցա արտադրած ազդեցութիւնք ճանաչելի են, բայց ոչ ինքեանք։ Ոչ, երբ կը խօսինք նիւթական զօրութեան վրայ, ըսել կուզեմք զօրութիւն ի վերայ նիւթոյ, Զօրութիւնը երբեք նիւթական չէ։ Բայց արդեօք նիւթական զօրութիւն ըսելով նիւթէն արտադրեալ զօրութի՞ւն ըսել կուզեմք։ Ոչ, նիւթը երբեք զօրութիւն չարտադրեր։ Մերթ ընդ մերթ կը լսուի մշտնջենաւորապէս չարժող մեքենայի մը գիւտին վրայ։ Եւ ուշիմ մարդիկ միշտ կը խնդան այդ տեսակ գիւտերու վրայ։ Բայց եթէ նիւթը կարող է զօրութիւն արտադրել՝ պէտք է այդ խնդացողներու վրայ խնդալ, որով հետեւ եթէ կայ կերպ մը որով անգործ նիւթը կրնայ զօրութիւն արտադրել՝ կարող եմք ունենալ մշտընջենաւորապէս չարժող մեքենայ մը. դի յայնժամ պէտք է միայն դուրս հանել և ծառայեցնել այն զօրութիւնը որ ամբարեալ կայ նիւթոյ մէջ։

Նիւթական զօրութիւն ըսելով ըսել կուզեմք զօրութիւններ որք կը ներգործեն նիւթոյ վրայ։ Նիւթը երբեք զօրութիւն չէ։ Զօրութիւնը երբեք նիւթ չէ։ Նիւթը երբեք զօրութիւն չարտադրեր, բայց զօրութիւնը կը չարժէ զնիւթն, կը ներգործէ եւ կիշխէ անոր վրայ, և կը կառավարէ զայն։ Այս է գիտական բացատրութիւնն։ Կրօնական բացատրութիւնն ալ նման օրինակ է։ Կրօնը կուսուցանէ թէ Աստուած տիեզերաց մէջ է, և ինքն է որ կիշխէ և կը ներգործէ անոր վրայ և կը կառավարէ զայն որ առանց Իրեն մեռեալ և անգործ է։ Օրէնքներն միայն Աստուծոյ գործողութեան եղանակներն են, եւ նիւթոյ վրայ ներգործող զօրութիւնը Իրմէ կը բղխի։

ԻՐԱՑ ԱՇԱԳԻՆ ՄԵԹՈՒԹԻՒՆ

Շնորհիւ արդի աստեղաբաշխութեան ընտանի եղած եմք այնպիսի ահագին թուոց հետ որք կը ներկայացնեն հեռաւորութիւնները, եւ սակայն ամենայն ապահովութեամբ կրնայ ըսուիլ թէ այս թիւերն գրեթէ նշանակութիւն չունին մեզ համար, միայն այսչափ կը հասկընամք որ նոքա կը ներկայացնեն մեզ անորոշ եւ անըմբռնելի կերպիւ ահագին ընդարձա-

կութիւն մը։ Ուսած եմք թէ լուսինը 238,000 մղոն հեռու է մեր երկրէ, կլոր թուով մը խօսելով, եւ երկիրն 92,000,000 մղոն հեռի է արեգակէն։ Ցեռոյ ըսուած է թէ՝ որպէս թէ կրնամք ըմբռնել զայն, երկիրս իւր շրջանին մէջ մէկ երկվայրկեանի մէջ տասն եւ հինգ մղոնի երագութիւն ունի։ Լուսոյ երագութեան համար ըսուած է մեզ թէ մէկ երկվայրկեանի մէջ 300,000 մղոն տեղ կը սլանայ, եւ կընդունիմք զայն՝ որպէս թէ հասկնալով, սորա հետ ընդունելով նաեւ այն միւս զուգակից բացատրութիւնը թէ լոյսը քառասուն տարիէն կրնայ մեզ հասնիլ մօտագոյն հաստատուն աստղէն, մինչդեռ հեռադիտակային աստղերէն եկած լոյսը հարիւրաւոր կամ հազարաւոր տարիներ յառաջ ճամբայ ելած պարտի լինել երկրաբնակ դիտողին աչքայ հասնելու համար։ Ա՛յս բոլոր թիւերն ճշմարիտ են, սակայն պէտք է յիշեմք թէ այնքան ահագին են որ սակաւ լինչ նշանակութիւն կրնան հաղորդել մտաց։

Տարակուսելի է թէ արդեօք առ հասարակ կրթեալ մտքերն իսկ կըրնան՞ ըմբռնել երագութիւն մը որ շատ աւելի է քան ճեպընթաց չոգեկառքի մը երագութիւնն, եւ կրնա՞ն հասկընալ նորա բուն արժէքը։ Մի՛թ կրնայ տեսնել թէ չանթի մը երագութիւնն ճեպընթացին երագութենէն շատ աւելի է. բայց հաւանօրէն պիտի չկրնայ ճշդիւթ գաղափար մը կազմել։ Այդ, հասկցուած է թէ աշխարհիս վրայ երագագոյն չոգեկառքն կը գտնուի Անգղիոյ մէջ, այն որ Էտինպրոյէ՝ ի Լոնտոն, չորս հարիւր մղոնի ճամբան, կերթայ ուղիղ ժամու մէջ. եւ ճամբուն վրայ տեղ մը կայ ուր երագութիւնը կը հասնի մէկ ժամու մէջ ութանասուն եւ հինգ մղոնի։

Սոյն արագութիւնն՝ իբր միութիւն առնելով, կրնամք տեսնել թէ ինչ կը նշանակեն այն երկնային հեռաւորութիւններն զորս սովոր եմք ընտանեբար յիշել. իբր, հասկացեալ իրեր։ Լուսնի վրայ կը մտածեմք՝ զայն մեզ մօտ համարելով։ Եւ իրօք այնպէս է բաղդատմամբ արեգական. շատ մօտ դրացին մ՚է նաեւ բաղդատմամբ հեռադիտակային աստեղց։ Բայց եթէ չոգեշարժ կառքն կարող լիներ թռչիլ՝ ի լուսին մէկ ժամու մէջ ութանասուն եւ հինգ մղոն արագութեամբ, քնաւ դադար չառնելով կամ վառելեայ համար, եւ ընթանալով դիշեր եւ ցերեկ, որչա՛փ ժամանակէն կը կարծէք թէ կըրնար մեր չոգեշարժ կառքին վարիչը հասնիլ լուսնին մէջ գտնուած մարդոյն։ Պիտի հասնէր 3,173 ժամէն՝, կամ մեր օրերով հաշուելով 130 օր դիշեր եւ ցերեկ անընդհատաբար ընթանալով։ Ըսել է որ եթէ մեր չոգեկառքը նոր տարւոյն առաւօտն ճամբայ ելնէ, մէկ ժամու մէջ ութանասուն եւ հինգ մղոնի ահռելի արագութեամբն, (եւ տասը ահռելի լինելուն չէ ոք կը տարակուսի եթէ տեսած է մէկ ժամու մէջ չիսուն մղոն արագութեամբ սլացող կառաչուս մը) եւ շարունակէ առանց վայրկեան մը կանգ առնելու, իւր ճամբորդութեան վախճանին պիտի հասնի Մայիսի տասնեւորդ օրն։ Ցիրաւի այս հաշիւն կրնայ օգնել մեզ հեռաւորութիւնը հասկընալու սովորական լեզուաւ, բայց մի

եւ նոյն առենն ալ առաւել ազդուելիւն չտար սա իրողութեան թէ այսպիսի հեռաւորութիւն մը բացարձակապէս անըմբռնելի է՝ ըմբռնել բառին ճշդիւ նշանակութեամբ։

Այժմ գամք արեգական հեռաւորութեան։ Եթէ այսքան ժամանակ պէտք է լուանին հասնելու համար, արեգական հասնելու համար տարիներ հարկ են։ Այո, եւ բազում տարիներ։ Սոսկ մաթեմաթիքական խնդիր մ'է այդ տարեայց թիւն գտնելն։ Եթէ արեգակն մեզմէ 92,000,000 մղոն հեռի է, եւ մեր շոգեկառքը ժամը եօթանասուն եւ հինգ մղոն կը ճամբորդէ, արեգական հասնելու համար պէտք պիտի լինի 1226,666 ժամ, կամ 51, 111 օր, իւրաքանչիւր օրն 24 ժամ սեպելով, եւ կամ 140 տարի։ Ըսել է թէ եթէ շոգեկառքը Սուլթան Սէլիմ Գ. ի գահակալութեան տարին, այսինքն յամին 1789 ին, այդչափ հին ժամանակէ վեր իւր ահռելի արագութեամբն դիշեր եւ ցերեկ անընդհատ սլանալէ յետոյ, դեռ եւս տարեայց մէջէն որոտալով պիտի անցնէր եւ այն առեն միայն պիտի կրնար հասնիլ արեգական, երբ այս տարուան նորածին երախան ապրելով լինէր 40 տարուան չափահաս մարդ մը։ Ի՛նչ հեռաւորութիւն է այս։ Եւ սակայն այս ահագին հեռաւորութիւնն միայն չառաւիղն է այն շրջանին որոյ շրջագծին վրայէն երկիրս ամէն տարի կանցնի։ Ո՛ւր են այժմ եբագութեան եւ հեռաւորութեան վրայ մեր ունեցած գաղափարներն։ Սորա հետ բաղդատուելով յիշուելու անգամ արժանի չեն։ Եւ յետոյ ի՛նչ հնարաւոր նշանակութիւն կրնայ ունենալ մեզ համար ըսել թէ, լոյսը մէկ երկվայրկենին մէջ 300 000 մղոն արագութեամբ չարժելով՝ կը հասնի մեզ այս լինչ աստղէն 50 տարիէ, ուրիշէ մը 80 տարիէ, դարձեալ ուրիշէ 125 տարիէ։ Կատարելապէս կ'ընկլուզանիմք, եւ մեր թիւերն մեր հասկցողութենէն անհունապէս անդին կանցնին։

ՅՈՒԴԱ ՄԱԿԱԲԷՈՍ

Ինչպէս Օրանժի կուլիէլմոս՝ Հոլանտայ եւ Գէորգ վաշինկթըն յԱմերիկա. նոյնպէս Ցուդա Մակաբէոս ամենաբարձր դիրք մը կը բռնէ Եբրայական պատմութեան մէկ նշանաւոր դարուն մէջ։ Իւր առաջնորդութեամբ Հրէայքյաջողութեամբ պատերազմեցան ազատելու իւրեանց անձերն այն տեսակ ժողովրդեան մը հպատակութենէ որոց սովորութիւնք եւ կրօնք, որ շատ տարբեր էին իւրեանց սովորութիւններէն եւ կրօնէն, սկսած էին արդէն խախտել այն սուրբ օրէնքն, եւ աւանդութիւններն որք հասած էին իրենց Մովսիսի ժամանակէն, նախահարց երկար սերունդէ մը։

Այն դէպքերն որ զՑուդա նշանաւոր ըրին, տեղի ունեցան ութ տարուան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ, եւ նա իւր հինառած մեծ վախճանը չկարողացաւ ձեռք ձգել իւր կենաց մէջ, բայց տակաւին իւր քաջութիւնն եւ հայենասիրութիւնն այնչափ մեծ էր որ մինչ ցարդ ազգային ազատարար մը կը նկատուի նա, եւ իւր գործքերն անմահացեալ են։

Քրիստոսէ նուազ քան 200 տարի առաջ, մինչ Ցուդա եւ իւր չորս [եղբայրներն դեռ մանուկ էին եւ երուսաղէմի մէջ կը բնակէին իրենց ծեր հօր Մատաթիայի հետ, որ քահանայական տոհմէ էր, Ցուդայի երկիրն որ ամբողջ Պաղեստինի հետ շատ դարերէ ի վեր Ցունական իշխանութեան ներքեւ էր, տակաւ կը մերձենար այն ժամանակին երբ Հրէայք Ցու-

նաց իրենց վրայ բռնի դրած սովորութիւններէն եւ արարողութիւններէն ձանձրացած պիտի ապստամբէին եւ մեծ թշուառութեան եւ արիւնհեղութեան պատճառ պիտի ըլլար իրենց։ Ցունական զօրութիւնն որ կը կառավարէր զՊաղեստին, իւր կեդրոնն ունէր մեծ եւ գեղեցիկ Անտիոքի քաղաքին մէջ ի Սիւրիա, եւ իշխանութիւնն տրուած էր զօրաւոր բայց տարօրինակ անձի մը, Անտիոքոս Չորրորդի, որ նաեւ երկու ուրիշ անուամբք, «փայլունն» Եպիփան, եւ «Ցիմարն» Եպիփան կը կոչուէր։ Սա դժբաղդ Հրէից վրայ ամեն տեսակ անիրաւութիւն եւ բռնաբարութիւն 'ի գործ դրաւ։ Նա փառասէր էր զօրութեան համար, այս պատճառաւ երուսաղէմի վրայ յարձակեցաւ սպաննելով զարհուրեալ ժողովուրդն որ 'ի փախուստ կաճապարէր իւր առջեւ։

Նա նախանձաւոր էր Ցունական կրօնին համար որ չատ աստուածներ կը պաշտէր, եւ կատէր Հրէից կրօնն որ միակ ճշմարիտ Աստուածն կը պաշտէր։ Ահա այս պատճառաւ երուսաղէմի տաճարը մուտաւ, գրաւեց բոլոր սուրբ նշաններն եւ անօթներն եւ պղծեց սուրբ չէնքն։ Ագահ էր նա, եւ այս պատճառաւ իւր ձեռաց տակ եղած բոլոր հարստութիւններն գրաւեց։ Ինկոյ ոսկեղէն խորանն, ոսկեղէն աշտանակն որ մշանջենաւոր լոյս ունէր, մեծ քանակութեամբ գանձերն որ տաճարին մէջ 'ի պահ դրուած էին, ինչպէս նաեւ ոսկեայ թագերն եւ վահաններն որք կը զարդարէին զանոնք։ Գիտէք թէ որքան սուրբ էին տաճարի անօթներն հրէից համար, եւ սակայն այս բռնաւորն գրաւեց եւ դուրս հանեց զանոնք։ Քիչ ժամանակ վերջը դժբախտ ժողովուրդն յարձակում կրեց թագաւորին պաշտօնեաներուն մէկէն որ հարկահաւաք մ'էր Ապողոնիոս անուամբ որ վտտութեամբ իրենց վրայ յարձակեցաւ Շաբաթ օր մը զոր մեծ զգուշութեամբ կը պահէին նոքա եւ զոր չէին ուզեր պղծել ինքզինքնին պաշտպանելով։ Այս առթիւ շատեր բռնուեցան եւ գերեաց չուկան տարուեցան ծախուելու, եւ այնուհետեւ ասոնցմէ աւելի մեծ կորուստներու դատապարտուեցան սրովհետեւ Շաբաթ օրուան օրէնքին ճշդիւ կը հնազանդէին որ կարգելուր նոյն օրն որ եւ է գործ ընել։

Այս առթիւ հրէայք կը չարչարուէին իրենց անգութ բռնաւորներէն։ Բայց, թէպէտ այս վարմունքն ծանր եւ անգութ եղած էր, տակաւին յոռեգոյն չարչարանքներ իրենց վրայ պիտի գային։

Անտիոքոս Թագաւորին սիրելի եւ անփոփոխելի նպատակն էր իւր ամբողջ տէրութեան մէջ կենաց եւ օրինաց խիստ միօրինակ դրութիւն մը հաստատել, եւ այսպէս այն Ապողոնիոս որու վրայ լսեցինք պաղեստինու իշխան դրուեցաւ եւ հրաման տրուեցաւ իրեն որ պէտք եղած ժամանակ զօրութեամբ ընկճէ բոլոր հրէական սովորութիւնները եւ անոնց տեղ Ցունական սովորութիւններն եւ կրօնքն հաստատէ։ Մատաթիա, ծեր քահանայն, եւ իւր հինգ որդիք որ այժմ մեծցած եւ չափահաս էին, տակաւին երուսաղէմի մէջ էին եւ իրենց երկրին վրայ 'ի գործ դրուած անիրաւութեանց համար սրտերնին դրգռեալ էր արտմութեամբ, ինչպէս նաեւ բարկութեամբ իրենց բռնաւորաց դէմ։ Նոր իշխանն անգթօրէն իրեն տրուած հրամաններն կը գործադրէր, որք սոսկալի հետեւութեամբ հրէից կրօնին վրայ կը հասնէին։

Թլփատութիւնն արգիլուած էր։ Շաբաթն կը պղծուէր, օրինաց թղթերն կը ժողովուէին եւ կայրուէին, հրէայք հարկադրեալ էին խոզի միս ուտել, եւ տաճարն օտար պաշտամամբ կը պղծուէր եւ հրաման տրուած էր վերստին զայն Ողիմպեան Աբրամազդայ նուիրել։ Հրէից ցնման ազգի մը համար, որ սուրբ սիրով եւ յարգանօք կը նկատէր իւր օրէնքն, կրօնն եւ ազգային կեանքն, ուրիշ բան մը այս հրամաններէն աւելի անողոք չէր կրնար ըլլալ, ո՛չ ալ ուրիշ ո՛ եւ է բան կրնար իրենց մէջ աւելի անյաղթ եւ համբերատար քաջութիւն գրգռել։ Նոքա դիմադրեցին եւ հալածուեցան։ Այն կիներն որք համարձակած էին թլփատե

իւրեանց զաւակներն, չարչարանն կենթարկուէին եւ ի ցայց կը հանուէին սպաննուած զաւակներն իրենց վզէն կախեալ։

Տարեւոր ծերունիները որք կը մերժէին անմաքուր անասնոց միսն ուտել, անագորոյն եւ յամր կերպիւ սպաննող մահուան կը դատապարտուէին։ Հեթանոսական սեղաններու վրայ խունկ կը վառուէր Երուսաղէմի փողոցներու մէջ։ Այս յիշատակութեան արժանի եղող տարւոյն մէջ (Ն. Ք. ՁՐԻՀԱՏԱՍ 168) Դեկտ. ի 25րդ օրն կուռքի սեղան մը կանգնեցին Տաճարին դաւթին մէջ՝ մեծ անտաշ քարէ խորանի մը վրայ։ Տասն օր յետոյ խոզի ողջակէզներ մատուցեցան անոր վրայ, եւ եհովային համար կառուցեալ տաճարըն Ողիմպեան Սրամազդայ նուիրեալ յայտարարուեցաւ։

Հազիւ թէ կրնայ երեւակայուիլ թէ սրբազան քաղաքին, Երուսաղէմայ, այս պղծութիւնն ու՛ր աստիճան զարհուրելի էր հրէից, թէպէտ կը գտնուէին նաեւ ոչ սակաւ անհաւատարիմք որք կը հաւանէին թագաւորին հրամանաց, ու իրենց մատնութեան համար սոսկմամբ կը նկատուէին այն հայրենասէր ու բարեպաշտ հրէայներէն որք առաւել յօժար էին մեռնիլ քան ուրանալ իրենց հաւատքը։ Մատաթիա, Երուսաղէմի սեբուսէն յետոյ, իր որդիներովն քաջուեր էր Մօտին կոչեցեալ փոքրիկ քաղաքը, որ իր քսան մղոն հեռի էր Երուսաղէմէ։ Այս իսկ կանգնուած էր սեղան մը Յունական զոհագործութեանց համար. բայց Մատաթիա հաստատապէս մերժեց անոնց մասնակցիլ, եւ այնչափ սրտմտեցաւ ուխտադրուժ հրէի մը եւ զոհագործող արքայական պաշտօնակալի մը, որ իր ցասման մէջ յանկարծ սպաննեց զանոնք երկուքն ալ։ Ապստամբութեան դրօշ վերցուցնել էր այս. Մատաթիա եւ իր ընտանիքն լեռներն ապաստանեցան, իրենք զիրենք ամրացուցին ապառաժուտ քարանձաւներու մէջ ու ապրեցան անապատի զաւակայ նման։ Սոցա միացան նաեւ ուրիշ հայրենասէր հրէից խումբեր. եւ իրենց թիւը արագաբար աճեցաւ։ Ասա էր որ նոքա Շաբաթ օր մը յարձակում կրեցին թշնամիէն, որպէս Ապողոնիոս յարձակեր էր հրէից վրայ Երուսաղէմ, եւ օրինաց չափազանց խստութեամբ յարելնուն պատճառաւ, իրենցմէ հազար հոգի սպաննուեցաւ։ Ասկէց վերջ այս օրէնքը փոխել ուղիղ համարեցին, եւ հաստատեցին այնպիսի օրէնք մը որով կրնային իրենք զիրենք պաշտպանել երբ յարձակում կրէին Շաբաթ օր։ Նոցա թիւը շարունակաբար աճելով. կարող եղան սկսիլ պաշտպանողական պատերազմ մը, եւ չանցին որչափ կարող էին պահել ազգային կրօնի ձեւերն եւ արարողութիւնները։ Այս ապստամբութեան առաջին տարւոյ մէջ Մատաթիա մեռաւ ծեր հասակի մէջ. սակայն մահուանէ յառաջ ժողովուրդը իւր շուրջը ժողովեց եւ իւր որդին զՅուդա Մակաբէոս նոցա զինուորական առաջնորդ կարգեց։ «Թող ձեր հրամանատարն այն ըլայ եւ ժողովուրդին պատերազմն պատերազմեցէք» ըսաւ Մատաթիա, եւ այսպէս իւր մահուանէն յետոյ Յուդա իշխանութիւն ստացաւ։ Կըսուի թէ խիստ գեղեցիկ անձ մ'էր նա, վեհմ երեւոյթ մը ունէր հին հսկայի մը նման, զօրաւոր, զուարթ եւ քաջ էր, այնպէս որ «երջանիկ պատերազմիկն» կը կոչէին զինքն։ Կըսուի նաեւ թէ չատ կը յարգէին զինքն իւր ազնիւ արիութեան համար, որովհետեւ միայն մեռնելու պատրաստ եղողներն կընդունէր։

Յուդա շուտով ցուցուց թէ իւր հօր վատահութեան արժանի էր, քանզի առաջին երկու տարիներու միջոցին թշնամւոյն վրայ երեք կարեւոր եւ վճռողական յաղթութիւններ տանելով հարբաւ ստացաւ։ Առաջին ճակատամարտին մէջ, Սամարիոյ մօտերը սպաննեց զԱպողոնիոս, անագորոյն իշխանն, եւ ի նշան յաղթութեան՝ նոյա սուրն առաւ զոր յետոյ միշտ պատերազմներու մէջ ինքն կը կրէր։

Երկրորդ պատերազմն Պէյթ-Հօրոնի մէջ տեղի ունեցաւ, ուր հարիւրաւոր տարի-

ներէ առաջ Յեսու Քանանացւոց յաղթած էր, եւ նոյն տեղն Յուդա ոչ նուազ փառաւոր յաղթանակ մը տարաւ։ Երրորդն Լիմմուսի պատերազմն էր ուր Յուդա գիշերային քալ յարձակում մը ըրաւ թշնամւոյն բանակին վրայ։ Ծոմապահութենէ եւ աղօթքէ վերջ բանակն յառաջացաւ եւ Յուդայի դիւցազնական քաջասրտութենէն եւ եռանդէն գրգռեալ փողերու ձայնով Սուրիացւոց վրայ յարձակեցան, որք, բոլորովին յանկարծակիի գալով, անօգուտ դիմադրութենէ մը վերջ չրջակայ դաշտերն եւ լեռներն փախան։ Երեք հազար մարդ սպաննուեցան։ Մեծ քանակութեամբ արժէքաւոր կողոպուտ հրէից ձեռքը ինկաւ, եւ սորա մի մեծ մասն աղքատաց եւ թշուառաց բաշխուեցաւ, մինչ մնացեալն ալ յաղթողներն իրենց մէջ բաժնեցին։ Այժմ սուրբ քաղաքին, երուսաղէմայ մօտեցած էին։ որոյ ամայեացեալ պալատներն եւ լուռ փողոցներն կերեւէին բարձր լեռնէն որու վրայ բանակած էին։ Այս տխուր տեսարանն մեծագոյն քաջութեամբ ոգեւորեց զիրենք եւ զօրացուց իւրեանց մտադրութիւնն վերստին տալու սուրբ քաղաքին զիւր նախնի յաջողութիւն եւ փառք։

Շատ հեռի չէր այն ժամանակն երբ հատուցման գործն պիտի արուէր իրենց, քանզի, տարի մը վերջ, մինչդեռ թագաւորին պաշտօնեաներէն Լիսիասի հրամանի տակ 60,000 զինուորներէ բաղկացեալ մեծ բանակ մը հաւաքեալ էր Պէթ-Շուրայի մէջ, երուսաղէմայ մօտ, Յուդա միայն 10,000 զօրքով անոնց վրայ յարձակեցաւ, 5000 մարդ սպաննեց եւ մնացեալն ի փախուստ մղեց, Այսպէս համբան բացուեցաւ դէպ յերուսաղէմ եւ անդր յառաջացան։

Ի հեռուստ երեցած ամայութիւնն բան մը չէր քաղաքն մտած ժամանակնին իրենց աչաց ներկայացած տեսարանին հետ բաղդատմամբ։

Քահանայից սենեկաց ճեմելիքներն որ Տաճարն կը շրջափակէին փլատակ դարձած էին. դռներն մխիր եղած էին, խորանն կերպարանափոխեալ էր եւ ամբողջ տախտակամածին վրայ խոտ աճած էր լերան մացառի մը կամ անտառի անցքի մը նման։ Սիրտ կեղեքող տեսարան մ'էր այն։ Անվիջապէս սկսան պղծեալ տեղն մաքրել։ Ամէն առարկայ, որոց անմաքուր կենդանեաց արիւնն դպչած էր, նոյն իսկ խորանն վերցուելով նոր եւ մաքուր առարկայներ դրուեցան անոնց տեղ։ Տաճարին ներքնակողմեան բոլոր նշաններն եւ անոթներն վերստին նորոգուեցան, ինչպէս խնկոյ սեղանն, աշտանակներն, օրհնեալ հացի սեղանն, եւ վարագոյրներն։

Վերջապէս ամեն բան պատրաստ էր եւ Դեկտեմբերի 25րդ օրն, անգամ մ'ալ խորանէն ծուխ կելնէր դէպ 'ի վեր, վերսին չնորհակալեաց երգեր կը լսուէին եւ տաճարն անգամ մ'ալ եհովային նուիրուեցաւ։ Թէ որ Յուդայի միակ գործքըն երուսաղէմայ եւ տաճարին վերաբացումն լինէր, իբր իւր ազգին բարերարն պիտի պատուէին զինքն։ Սակայն ասով գոհ չեղաւ նա, այլ ամեն զգուշութիւն ձեռք առաւ պահպանելու արդէն գրաւած հողն եւ երուսաղէմայ ապահովութիւնն պաշտպանել։ Թէպետեւ այս կարեւոր առիթն շահած էին, սակայն բոլորովին վտանգէ զերծ չէին տակաւին, որովհետեւ ամեն կողմէ թշնամիներ կըսպառնային իրենց ստացուածոց միջամտել։ Այս պատճառաւ Յուդա սկսաւ կարգաւ զօրք բանակեցնել նախ հարաւային կողմն, յետոյ արեւմտեան կողմն եւ ապա հիւսիսի եւ արեւելեան կողմն։ Շատ պատերազմներ պատերազմեցաւ եւ չատ թշնամիներ նուաճեց, մեծ նեղութիւններ կրեց եւ յաջողութեամբ չատ վտանգներէ եւ բազմավտանգ դէպքերէ անցուց զիւր բանակներ։ Սոցա պատմութիւնն յոյժ հետաքրքրաշարժէ, բայց խիստ երկայն ըլլալուն պատճառաւ չեմք կարող աստ պատմել, ուստի ընթերցողաց ուսումնասիրութեանն թողլով զայն, կանցնիմք այս մեծ եւ քաջ անձին կենաց վերջին տեսարաններն նկարագրել։ Անտիոքի թագաւորն, Եփմարն Անտիոքոս մի յաջորդն

որոշեց վերջին ջանք մ'ալ ընել Սուրբ քաղաքն նուաճելու եւ Սուրիացւոց բանակն Ցորդանան գետէն երուսաղէմի մօտ տեղ մը ղրկեց որոյ վրայ ստոյգ տեղեկութիւն մը չունիմք։

Անդ Յուդա հանդիպեցաւ անոնց իր բանակով որ, թիւնամուն զօրաց բազմութենէն ահաբեկեալ, ի փախուստ դարձաւ միայն 800 հետեւորդներ Յուդայի քով թողլով որ զինքը պաշտպանեն եւ սոքա աշխատեցան համոզել զՅուդա որ ետ դառնայ։ Բայց նա վեհանձնութեամբ պատասխանեց, «Թէ որ մեր ժամանակը հասած է, մեր եղբարց համար քաջութեամբ մեռնինք եւ մեր պատիւն չբասաւորենք»։

Ապա փողին ձայնովը յառաջացան եւ կռիւն առաւօտէն մինչեւ երեկոյ տեւեց։ Յուդա 'ի փախուստ մղեց Սուրիացւոց բանակին մի մասն, բայց միւս մասն յետսակողմէն իր վրայ ժողովեցաւ, եւ իր թիւնամիներէն պաշարեալ արիաբար պատերազմելով մեռաւ։ Իր եղբայրներն աղատեցին նորա մարմինն եւ զայն Մոտինի մէջ իր հօր քով թաղեցին, մինչ բոլոր ազգն իսրայէլ առաջնորդին մահուանը վրայ կողբար։ Հարկ չէ ցուցնել թէ ինչ նկատմամբ Յուդա Մակաբէոս մեծ անձ մ'էր որովհետեւ իր առաքինութիւններն ինքնայայտ կերեւէին եթէ ոչ ներշնչեալ, գէթ սուրբ, դիւցազն եւ հայրենասէր մի կենաց մէջ։

Թարգմանեց
Ա. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

ԼՈՑՍ ԵՒ ՍՏՈՒԵՐ

Ցոյժ գունագեղ վարդի մը քով,
Որ կը բուրէր անուշ հոտով,
Փուշ մը տեսի անկերպարան,
Հակապատկեր չքնաղ ծաղկան։
Փափկիկ թերթեր կարմիր վարդին
Արեւուն տակ կը փայլէին
Այնչափ գողտրիկ, այնչափ սիրուն,
Գոգցես ժպտէր խնդիւ զեղուն,
Մինչ սըրածայր փուշն չգիտեր
Շիկնոտ երեսն ինչպէս պահէր։

Մեծ ու փարթամ հարուստ մը կար,
(Աստուած գիտէ քարի թէ չար),
Ունեցածին չկար սահման,
Ցոյժ զարդարուն էր ապարանն,
Եւ ծառայից ու ալախնեայց
Բազմութենէն թնդայր չինուածն,
Միշտ ճոխանայր իրեն սեղան
Լաւ կերակրովք յոյժ համադամ,
Մինչ առ դըրունս կայր մի խեղճուկ
Որ տառապէր սովալըլուկ։

Գարնան զուարթ օրերէն մին,
երբ փթթէր ծառ եւ ծիլ ծաղկին,
երբ առուակըն հոսէր հեզիկ,
երբոր սոխակն երգէր քաղցրիկ,
Գիշեր ցերեկ արեւ լուսին
երկնից վերեւ կը փայլէին.
Եւ գիշերայն աստեղայ չար
Փայլուն ականց ճգէր նշմար,
Մինչ բընութիւն խորդայր ի քուն,
Նիրհէր լըռիկ գիշերն ողջոյն։

Մին այն աւուրց պայծառ ու ջինջ,
երբ զարդարուն էր ամէն ինչ,
երիտասարդ ոմըն տեսի,
կայտառ, զուարթ եւ սիրելի,
Ոյր բաբախէր սիրտ եռանդուն
ի սէր տեսլեան իրաց փայլուն,
Ուրախ էր սիրտն, յոյսն կենդանի,
Եռայ արիւնն, երեսն ժպտի,
Մինչ առ նովաւ մի ծերուկի
Դողայր յափուռնս գերեզմանի։

Այս է իրաց վիճակն յերկրի,
Մերթ հաճելի, մերթ սխալի.
Գոգցես կենաց սեմոց վերան
Քանդակեալ կայ մահուն մական։
Կոծ եւ խնծիլ, սուգ եւ խրախճան,
Տատասկ եւ վարդ, չանթ եւ չուչան,
Վիշտ եւ հրճիւք, գահ եւ դամբան
Ի միմեանց են Անբաժան,
Եւ յայտնեն մեզ մեծաքարոզ
Խորախորհուրդ բանս մեղրահոս —

Թէ այս աշխարհ հանդիսարան
Է ամենայն ունայնութեան,
Ցնդի ցօղիկն, խամրի մեխակ,
Թօչնի չուչան, լըռէ սոխակ,

Եւ ամենայն գեղ եւ հրապոյր
Շողան պահ մի. եւ ապա մըր...
Սառի արիւն յերակս մարդկան
Մինչ փառաց դէմ պըչուցեալ կան,
Ննջեն, առ ժամն մարի մեր յոյս,
Մինչեւ ծագէ նոր արշալոյս։

Ա. Մ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆՑ

ԱԿՆ, 6/18 Սեպտ. 1889

ԾԽԱԽՈՏ

Հետեւեալն հաւաքածոյ մ'է առողջաբանական գրկոյկէ մը, որ իբր դասագիրք կը գործածուի Միացեալ Նահանգաց բազում հասարակ վարժարանաց մէջ։ Տրուած տեղեկութիւնք Թէեւ ոչ այնքան նոր՝ իսկ կարեւոր են, վասնորոյ պատշաճ համարեցանք յանձնել զայնս ծնողաց եւ դաստիարակաց ուշադրութեան, պատուական «Բիւրակն»ի միջոցաւ։

«Ծխախոտը զօրաւոր Թմբրեցուցիչ մ'է եւ կ'պարունակէ իր մէջ Թոյն մը որ կը կոչուի նիքօթին։ Նիքօթինի միակ կաթիլ մը եթէ դրուի շան մը լեզուին վրայ, անմիջապէս կ'սպաննէ զայն։ Սովորական սիգար մը կը պարունակէ այնչափ նիքօթին որ բաւական է երկու մարդ սպաննելու, եթէ իր պարզ վիճակին մէջ տրուի։

Ծխախոտը բնականապէս հաճելի չէ, բայց ունակութեամբ կը հաճոյանայ։ Տղայք որ կը փորձեն զայն, գիտեն Թէ 'ի սկզբան նա կը պատճառէ գլխացաւ, պտոյտ գլխոյ եւ ստամոքսի ցաւ։ Եթէ շարունակեն զայն, նիքօթինը կը Թմբրեցընէ ջղերը այնպէս որ նոքա անզգայ կ'ըլլան այս արդեանց, Թէեւ միշտ առաւել կամ նուազ կը վնասուին։

Գրեթէ միշտ արբեցողք են նաեւ ծխող կամ ծխախոտ ծամողներ, եւ շատ արբեցողաց կենաց եւ երջանկութեան աւերման սկիզբը տուած է Թմբրեցուցիչներու ճաշակը զոր ծխախոտը յառաջ բերած է, եւ ընկերութիւնը որուն առաջնորդած է։

Ոմանք սիկառի դուրս ձգուած ծայրեր կ'հաւաքեն եւ ամբողջացնելով կը ծխեն։ Ասիկա չարաւոյն է, ինչու որ այսու հիւանդութիւնք կրնան ծաւալիլ՝ կանխաւ ուրիշներու բերնէ անցած լինելով։ Այդ սիկառի ծայրերը սիկառին «ամենազօրաւոր» մասն են, գի բաղդատաբար ամէնեն շատ նիքօթին կը պարունակեն։

Ծխախոտ գործածող տղայ մը 'ի վտանգի է լինել՝ մարմնով, մտքով եւ հոգւով տկար. լինել՝ փափկակազմ եւ հիւանդոտ ի չափահասութեան. տկար յիշողութեամբ եւ սրտի Թոյլ բաբախմամբ։

Բժիշկք միաբան են յայտ Թէ շատ ծանր հետեւանք յառաջ կուգան անոր գործածութենէն, մինչ իսկ եթէ չափահաս ըլլայ գործածողը։ Ստոյգ է որ ամման մէջ եղող տղայք չեն կրնար գործածել զայն եւ ապահով ըլլալ։

Հռչակաւոր Ամերիկացի բժիշկ մը, Տօք. Բալմեռ, Միշիկանի Համալսարանին Բրօֆէսորն կ'ըսէ Թէ, տղայք որ կ'սովրին ծխել կամ ծամել ծխախոտ՝ այնու միջին հաշուով կը կորուսանեն իրենց կենաց արժէքից եւ հաճոյից մէկ հինգերորդն եւ առ նուազն մէկ տասներորդն անոնց տեւողութեան։

Ինչպէս ուրիշ Թմբրեցուցիչներու բնութիւնն է որ քիչ գործածութիւնը օր քան զօր կ'շատնայ, նոյնպէս տղան որ կ'սկսի ծխել օրական մէկ կամ երկու սիկառ, շուտով պիտի յաւելու անոր քանակը։

Շատեր որ այժմ գերի են այս Թոյնին ուրախ պիտի ըլլային եթէ կարենային ձգել զայն, եւ քիչ են ծխախոտ գործածող ծնողաց մէջ այնպիսիք որք ուզեն խրատել իրենց զաւակները որդեգրել այդ ծախուց դուռ, անմաքուր եւ ումպէտ սովորութիւնը։

Ինչ ալ ըլլայ ծխախոտոյ ազգեցութիւնն չափահասից վրայ, շատ ստոյգ է Թէ ի մանկութեան անոր գործածութիւնը՝ կ'արգելու ոսկերաց աճումը եւ ամբողջական աճումը կը վտանգէ: Ոչ մէկ տղայ գործածելու է ծխախոտ, եթէ կուզէ լինել բարեկազմ եւ առողջ մարդ մը:

Երբեմն ծխախոտոյ գործածութեամբ շրթանց վրայ վէրքեր կ'ելնեն, եւ մինչ իսկ քաղցկեղ յառաջ կուգայ: Անմաքուր եւ վնասողական շնչառութիւնը կը ցուցընէ ստամոքսի հիւսկէններուն, ընդերքաց եւ արեան վիճակը. ծխողաց լինդերը յաճախ սպնգանման կ'ըլլան եւ իրենց ատամունք աղտեղի եւ սեաւ՝ փոխան ըլլալու ճերմակ եւ մաքուր:

Այս Թոյնին արդիւնքն է չորցնել բերանը. պատճառելով արտակարգ քանակութեամբ լորձունքի հոսումն լորձանց մասններէ: Բայց ծխախոտի հիւթը յարատեւ Թքնելն կը կողոպտէ մին այն լորձանց մասններու, որ հարկաւոր է մարսողութեան, եւ այսպէս անմարսութիւն կը ծնի: Բաց աստի, անքաղաքավարութիւն է Թքնել եւ աղտոտել ճամբաներն ու գաւիթները:

Ծխախոտոյ գործածութիւնը յաճախ ծարաւ յառաջ կը բերէ որ չէ բնական եւ ջրով չանցնիր:

Արբեցողատանց պաշտօնեայք կ'ըսեն Թէ գրեթէ բոլոր իրենց հիւանդք ծխախոտոյ եւ ըմպելեաց գործածողներ եղած են:

Ինչպէս ի վեր անդր ըսուեցաւ, ծխախոտոյ մէջ եղած նիքոթինը անպատճառ ստամոքսի հիւանդութիւն եւ փըսխումն յառաջ կը բերէ անոնց մէջ՝ որ նոր կ'սկսին գործածել այդ Թոյնը: Նա կը խանգարէ ստամոքսին ներդաշնակութիւնը, կասեցրիք հեղուկին հոսումն անկանոն կ'ընէ եւ այսպէս ծանրապէս կը վնասէ մարսողութեան: Տօք. Ռիչարտսըն կ'ըսէ — «Ան որ չըպուխ մը կը բաշէ, անպատճառ անմարսութիւն պիտի ունենայ»:

Պտոյտ գլխոյ եւ մասնական անդամալուծութիւն սովորական արդիւնք են ծխախոտոյ գործածութեան, ի մասնաւորի դեռահասից համար:

Ի'նչ պիտի խորհինք այնպիսի տղու մը վրայ ոյր հայրն կուտայ նմա ստակի գումար մը, որպէս զի անով առեւտրական գործոյ մը սկսի. բայց նա առաջ կայրէ իրեն տրուած գումարին կէսը և յետոյ գործի կսկսի մնացածովը: Ճիշդ այսպէս յիմար է այն տղան որ ծխախոտոյ գործածութեամբ կը կործանէ իւր մարմնոյ եւ մտաց աստուածատուր կարողութիւններն: Նա կը խաբէ ինքզինքն՝ ի բաց Թօթափելով մեծագոյն մասն գործունէութեան եւ զօրութեան որոյ պէտք ունի կենաց գործառնութեանց մէջ:

Գան զայս աւելին կայ, այն է բազմից ծխախոտոյ եւ ալքոհոլի արդեանց մին է և առաջինն անհոգ մօտացկոտ ընել այլոց իրաւանց եւ զգացմանց մասին:

Ի Գերմանիա 16 տարեկանէն վար եղող տղոց արգիլեալ է ծխել: Նոյնն ստոյգ է Ֆրանսայի հասարակ վարժարանաց աշակերտաց համար, որպէս եւ վասն աշակերտաց Միացեալ Նահանգաց Նաւային Ակադեմիոյ, յԱննապոլիս եւ Զինուորական վարժարանին ի Ուէյսթ Փօյնթ:

Ծխախոտոյ գործածութիւնն երբեմն յառաջ կը բերէ ականջի մէջ տեսակ մը բզզիւն եւ մասնական խլութիւն:

Անկատար տեսութիւն եւ աչաց առջեւ պարող լուսոյ բիծեր երբեմն կը պատճառին ծխախոտոյ գործածութենէ:

Տեսակ մը կուրութիւն եւս յառաջ կուգայ անկէ, եւ անոր միակ դարմանն է դադրիլ ծխելէ»:

Թարգմանեց
Ա. Մ. ՃԱՄՊՈՉԵԱՆՑ

Ակն, 10 Մեպտ. 1889

ԲԻԲԱՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

Տարւոյս Սեպտեմբեր ամսոյ 6—13 եօթնեակը նշանաւոր ժամանակ մը հանդիսացաւ Պրուսայի համար որով յիշատակն յաւէրժական ու անմոռաց պիտի մնայ բազմաց, ընդ որս նաեւ Արեւելեան Որբանոցի բոլոր պատսպարեալները, տնօրէնութեան եւ բարեկամաց, քանզի յիրաւի մեծամեծ օրհնութիւններ վայելեցին նոքա այդ բարեբաստիկ աւուրց մէջ: Արդէն գրեթէ ամիս մը առաջ իւրաքանչիւր որ անհամբեր սրտով սպասում էր օրէ օր պատկառելի ժողովոյն գալստեան եւ հարկ եղած կարգադրութիւնք ու պատրաստութիւնք եղած էին տեղական կարգադիր մասնախմբին կողմանէ վասն պարտ ու պատշաճ ընդունելութեան Պատուարժան հիւրերուն:

Որբանոցի Տնօրինութիւնն ալ ի հարկէ ուրախութեամբ սրտի պատրաստ լինելով մասնակցելու Բիւզանդական Կեսարիոբելեան ժողովոյն գումարման առթիւ լինելիք հանդիսին, փութաց համայն աշակերտօք եւ ուսուցչաց խմբով ներկայ գտնուիլ Սեպտ 8/20 աւուր ընդհանուր ժողովին յորում Վեր. Աղէքսանդր Ճէճիզեան Միութեան քանեւհինգ ամեայ կենաց ու գոյութեան և գործառնութեանց վրայ պատմական հանգոյն ակնարկ մը պարունակող տեղեկագիրն ընթերցաւ եւ Երէցք ու Նուիրակք ոմանք աւուր պատշաճի ուղերձներ ըրին. Որբանոցի սառնուկք ալ ի շնորհաւորութիւն մի քանի երգեր երգեցին: Թերեւս Միութեան անդամոց շատերը առաջին անգամն էր որ այս առթիւ Պրուսայի 16 ամեայ Արեւելեան Որբանոցի ստուարաթիւ որբոց երամն իրենց աչաց առջեւ ունէին եւ անոնց ուրախ, զուարթ, գոհ եւ երջանիկ երեւոյթն ու կերպարանքը կրնային նկատել. անկարելի էր ուրեմն որ այս տեսարանը նկատող բարեսիրտ անդամք Միութեան իրենց սրտերուն մէջ չուրախանային առ այս, եւ մանաւանդ չզգածուէին այն ուղերձէն զոր փոքրիկ աղջիկ մը այնքան սրտառուչ կերպով արտասանեց հարցնելով յանուն իւր ընկերաց Պատուարժան հիւրերուն Թէ արդեօք նոքա ինչ բերած էին որբոց համար, կամ Թէ իրենց սրտերուն մի փոքր անկեան ու խորշին մէջ նոքա ունէին սէր եւ համակրանք առ Արեւելեան Որբանոցն Պրուսայի. — այս ճառին պատճէնը ուղարկուած լինելով Աւետաբերի վասն հրատարակութեան աւելորդ կը համարիմք զայն եւս գետեղել, վստահ լինելով որ Աւետաբեր կը բարեհաճի հիւրընկալել զայն իւր սուղ էջերուն մէջ:

Այս համարձակ ուղղեալ հարցման պատասխանը գործնականապէս տրուեցաւ Միութեան կողմէն յետ երկուց աւուրց, երբ բոլոր ժողովականք հաճեցան այցելել Հաստատութեանս, պատուեցին անդ յատկապէս պատրաստեալ Որբանոցի խոնարհ եւ աղքատիկ սեղանն իրենց պատկառելի ներկայութեամբ, պըտըտեցան շէնքին ամեն կողմը, նկատեցին ամեն բան եւ մեկնելէ առաջ Ծողուցին ընտրեալ մասնախումբ մը որ մանրամասն ուսումնասիրելով Որբանոցն ներկայէ տեղեկագիր մը առ Նահանգային Ժողովն: Ո՛ւր որ սէր, ուր որ կարեկցութիւն առ կարօտեալս սրտերու մէջ առաջին տեղը կը բռնէ, ուր որ անձնական կիրքերէ աւելի Աստուծոյ փառքին եւ մարդոց օգտին համար եղած բուռն նախանձախնդրութիւն մը շարժառիթ է մարդոց գործունէութեան հոն արագապէս և դիւրաւ կը լուծուին խնդիրք — այսպէս եղաւ նաեւ այս անգամ, քանզի նոյն օրուան արեւին մարն մտնելէն առաջ Բիւզանդական Միութիւնն եւ Պրուսայի Արեւելեան Որ-

բանոցը քրիստոնէական ճշմարիտ եւ անկեղծ սիրով ու համակրութեամբ միմեանց հետ փոխադարձ հաւերաշխ յարաբերութեան դաշն կնքած եւ ուխտն ըրած էին: Իցիւ Ծէ երկինք օրհնէր այս նոր ձեռնարկութիւնը երկոցունց մարմնոց որոց միակ նպատակն է Քրիստոսի փառաւոր Ծագաւորութեան ծաւալումը ի Բիւթանիայ եւ ի համայն Փոքր-Ասիայ:

Բիւթանական Միութեան առ Արեւելեան Որբանոցն Պրուսայի ըրած այս պաշտօնական այցելութեան առթիւ աշակերտաց մին ճառ մը կարդացած լինելով զայն եւս ուրիշ պատեհութեամբ մը պիտի ներկայենք Բիւրակնի պատուարժան ընթերցողաց:

Այս առթիւ կը ծանուցանեմք արգոյ հասարակութեան որ «Բիւթանական Միութիւն եւ Արեւելեան Որբանոց» անուամբ գրքոյկ մը ընդ մամլոյ լինելով մօտերս ի լոյս պիտի ընծայուի. ասի հաւաքածոյ մ'է Միութեան եւ Որբանոցի Տնօրինութեան միջեւ փոխանակեալ պաշտօնական գրութեանց, եւ պիտի վաճառի ի գին 5 դահեկան, գոյացած հասոյթը իբր «Ծորելեան նուէր» յատուկ նպատակի մը համար պիտի գործածուի ի նպաստ Արեւելեան Որբանոցի: Կը սիրեմք յուսալ որ բազումք պիտի փութան մէկ մէկ օրինակ գնելով քաջալերել այս բարեսիրական հաստատութիւնը իր ներկայ անձուկ պարագային մէջ:

ՄԻՀՐԱՆ

Պրուսա, 3/10 Հոկտ. 1889 Պ.

ԹՌՉՈՒՆՔ

Երգեցէք մեզ սիրուն Թռչունք եւ ձայներնիդ քաղցրանուագ
Լսեմք ամենքս մեծք եւ փոքունք, հրճուիլ ընդ ձեզ յերգ ներդաշնակ:
Երբ յառաւօտն եւ յերեկոյ եղնեմք ճեմել ի դաշտ եւ բլուր.
Ո՛վ թեւաւորք դուք էք սրտից մեր զուարճութիւնն Աստուածատուր:
Զուարճացէք սիրուն ճնճղուկք ծառէ ի ծառ ոստոստելով,
Եւ բերկրալից ուրախ ձայնիւք ի մէջ օդոցն պարելով:
Երբ մեր քրտանց աշխատանքէն կելնեմք առնուլ հանգիստ եւ զով.
Ո՛վ գեղեցիկ Թռչունքդ ամեն, մեր զբօսանքն ձեզմէ զատ ոչ:
Մօտ եկէք մեզ սիրուն Թռչունք որ կը չրջիք վան ուռեստի.
Փայլուն թեւերն ձեր եւ տուընք չարժելով յօդն եւ ի գետնի:
Չի զմայլի՛մք ձեր գոյնզգոյն չքնաղ գեղովըն սիրալի
Ի՛նչ գեղեցիկ եւ ինչ փայլուն զարդ ու ցնծում էք աչխարհի:
Ո՛վ աղաւնի, կաքաւ, սոխակ, ծիծառն, արտուտ, լոր եւ տատրակ.
Ո՛րքան ուժգին է մեր փափաք, որ դուք ամէք ու բազմանաք.
Թռչիք աստ անդ երամովին եւ լեցուէք զեթերն վերին.
Ծոմն ու ցամաք ձեզմով լեցուին, չի օրհնութիւն էք աչխարհին:

Ա. Ե. ԱՐՐԱՀԱՄԵԱՆ

Օվաճըգ

ԹՌՉՆՈՑ ԱԽՈՐԺԱԿԸ

Թռչնոց ախորժակը եթէ մարդու ախորժակին հետ համեմատենք՝ զմարդ չատ հետ կը գտնենք: Սարեակն (ապիճօզ) մէկ անգամէն կրնայ մեծ խղուճ մը կլլել: Այս համեմատութեամբ մարդ մը պէտք էր մէկ անգամէն եղան մէկ ազդրն լափել: Կարմիրկատարն (ագռա) ալ արտատաքոյ կարգի չատակեր է: Հաշուած են՝ որ կարմիրկատար մը մէկ օրուան մէջ կրնայ այնչափ ուտել՝ որ կերածն 14 ուռք երկայն երկրամայրի հաւասար: Մարդն այս համեմատութեամբ պէտք էր մէկ օրուան մէջ 27 ուռք երկայն խողի երչիկ ուտել: Ասկէ կրնայ չափուիլ՝ որ ճճեկեր թռչնիկներն մէկ օրուան մէջ քանի հազար որդ եւ ճճի կը մաքրեն մեր պտղատու ծառերու վրայէն:

Հանդես Ամսօրեայ

ԹԱՂԱԹԱԿԱՆ

—

Փորթուկալի Լուի Ա. թագաւորն անցեալ Շբ. երեկոյ մեռաւ ի հասակի 45 ամաց, եւ նմա յաջորդեց իւր գահաժառանգ որդին Քարլոս Ա. անուամբ որ Պրականճայի դուքսը կը կոչուէր։

Հանգուցեալ թագաւորն 1861 ին յաջորդած էր իւր երեց եղբօր, Փեդրօ Ե.ի եւ գահակալութենէն տարի մը ետք ամուսնացած էր Իտալիոյ արդի Ումպերթոյ թագաւորին քերոյ միոյն հետ։ Իւր գահակալութեան առաջին տարեաց մէջ կարեւոր բարենորոգումներ մուծած է ի Փորթուկալ։

Քարլոս Ա. նոր թագաւորն յայտարարութիւն մ'ուղղելով առ ժողովուրդն, կը խոստանայ կաթոլիկ կրօնն պահպանել, սահմանադրութիւնն եւ օրէնքներն գործադրել եւ օտար ազգաց հետ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել։

— Գերմանիոյ կայսրն Վիլհելմ Բ. եւ Վիքթորիա կայսրուհին անցեալ Եչ. գիշեր Պերլինէն ճամբայ ելնելով Շբ. օր Միլան հասան ուր երկաթուղւոյ կայարանին մէջ Իտալիոյ Ումպերթոյ թագաւորին, Մարգարիտա թագուհւոյն եւ այլ բարձրաստիճան պաշտօնական անձանց կողմէ ընդունուեցան, եւ անտի անմիջապէս գացին Մոնցա քաղաքն ուր երկու գիշեր մնացին, կերեւի թէ ընտանեկան պարտք մը կատարելու համար, վի Փորթուկալի հանգուցեալ թագաւորն ինչպէս ըսուեցաւ՝ Ումպերթոյ թագաւորին քեռայրն էր թէ եւ քաղաքական մեկնութիւններ ալ կը տրուին այս այցելութեան զանազան նկատումներով։

Այս Բչ. առաւօտ Վիլհելմ կայսրն եւ կայսրուհին Ումպերթոյ թագաւորին եւ Մ. Քրիսփիի ուղեկցութեամբ ճամբայ ելնելով՝ միջօրէին ձէնովա հասան եւ Գչ. օր հրաժեշտի ողջոյն փոխանակելով մեկնեցան յԱթէնք ընկերակցութեամբ գերման զրահաւոր նաւախմբին, ներկայ գտնուելու կոստանդին իշխանին եւ Սոֆի իշխանուհւոյն ամուսնութեան հանդիսին որ տեղի պիտի ունենայ այս կիրակի օր։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ասարդ Թիվֆիգ եւ Ֆեքինը Պիւլհնս մարտանաւերն նախընթաց օր Տարտանէլ ուղեւորեցան որք կը պատկանին այն նաւատորմին որ ընդ առաջ պիտի երթայ Գերմանիոյ կայսեր։ Կայսերական հրամանաւ՝ Պետական Խորհրդոյ նախագահ Արիֆի փաշայի եւ Ալի Նիզամի փաշայի պաշտօն յանձնուած է Տարտանէլ երթալով յանուն վեհ. Սուլթանին բարի գալուստ մաղթել Գերմանիոյ Վիլհելմ կայսեր։ Նոյնպէս կրթական նախարար Միւնիֆ փաշայի մասնաւորաբար պաշտօն յանձնուած է դիմաւորել Աւկուսթա Վիքթորիա կայսրուհին եւ բարի գալուստ մաղթել յանուն վեհ. Սուլթանի։ Վիլհելմ կայսեր ու կայսրուհւոյն պատուակալ թիկնապահ կարգուած են Կոլճ փաշա, Նազըմի միրլիվա Հագգը փաշա եւ գնդապետ Իզզէթ պէյ, թոռ վախճանեալ Ֆուատ փաշայի։

Գերմանիոյ կայսեր ու կայսրուհւոյն ի կ. Պոլիս այցելութեան առթիւ, որք կ'սպասուին աստ ըստ Լատ. Նոյեմբեր երկուքին, մայրաքաղաքիս մէջ մեծ պատրաստութիւնք յառաջ կը տարուին փութոյ պնդութեամբ։ Գլխաւոր պողոտայներու եւ յարակից մեծ փողոցներու մէջ գտնուած կիսաւեր պատերը, խարխուլ տնակներն ամենքն ալ վար առնուած են, չէնքերը կը ներկուին եւ փողոցները կը սալարկուին. վերջապէս ամեն ուրեք հոգ կը տարուի մայրաքաղաքին գլխաւոր մասերը մաքուր եւ փայլուն վիճակի մը մէջ դնելու համար։ Գալով այն զանազան բնակարանաց ու չէնքերուն զորս Օգոստափառ հիւրերը պիտի այցելեն, փառաւոր կերպիւ զարդարուած ու պատրաստուած են։ Այսպէս, Գերմանիոյ կայսրն ու կայսրուհին Թուրքիոյ մայրաքաղաքին մէջ պիտի ընդունուին արեւելեան աւանդական պերճութեամբ ու չքեղութեամբ, եւ տարակոյս չկայ թէ

յոյժ քաղցր տպաւորութեան մը ներքեւ պիտի մեկնին ասոնք։

— Լ. Հերցs այս գչ. աւուր թուովն տեղեկութիւններ կուտայ թէ, ինչպէս որթալուխն մայրաքաղաքիս հրշեկայրը գտնուած այգիներու մէջ աւերումներ գործելու վրայ է, եւ իբրեւ ասոր դարմանի խորհուրդ կուտայ այգեւոտարց՝ ամերիկեան որթոյ բուներ գործածել որք չատ աւելի տոկուն ըլլալով կրնան դէմ դնել որթալուխին։ Հանրային պարտուց վարչութիւնն ամերիկեան բուներու տընկարան մը հաստատած լինելով, ձրիաբար կը բաշխէ այն այգեւոտարց որոց այգիներն վարակուած են սոյն ախտէն։ Ս.րդէն չատ փորձերով հաստատուած է յիշեալ բուներու օգտակարութիւնն։

— Լոյտի Ֆեռտինանտ Մախ անուն չոգենաւն այս երեքշաբթի Ադրիական ծովուն վրայ աներեւոյթ եղած է։ Ֆեռտինանտ Մախ Ռակուզա երթալու վրայ էր, փունթատուրայի մօտ յանկարծ մեքենայն կը խանգարի, եւ սաստիկ հովէ մղեալ Ադրիականի բացերը կը մղուի եւ ալ չերեւնար։ Լոյտի երկու չոգենաւք թէեւ բաթարոյէ անմիջապէս խուզարկութեան կը ղրկուին, բայց հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ նոյն օր մինչեւ երեկոյ լուր չէ առնուած եւ խուզարկութիւնն կը շարունակուէր։

— Այս գիշեր ժամը 7—8 ի տեսիլներն երկու անգամ երկրաշարժ եղաւ ի մայրաքաղաքիս. առաջինն բաւական ոյժգին էր եւ տեւողութեամբն ալ աւելի։

ՎՐԻՊԱԿ

Ի թիւ 165 երես 344, տող 28—32 կարդալ պէտք է, «Դարին $\frac{1}{4}$, $\frac{3}{4}$ եւ $\frac{2}{3}$ ձեւք...։ Այս ձեւոյ $\frac{1}{4}$ կը նշանակուին (Անգ. Six գրով կամ) այս C նշանով, որպէս $\frac{2}{3}$ ալ C| նշանաւ։

Դարձեալ ի թիւ 166, երես 362, էջ Ա. տող 1—5 պէտք է կարդալ, «Գիտցուած բանն ալ կը հարցուի՝ եթէ պատմչին անտարակուսելի կը համարուի, կամ երբ կան զօրաւոր են...։ Ըսել է թէ ի վերծանութեան գրուածքի մէջ, կամ...։»

Դարձեալ, անդ տող 36 պէտք է կարդալ (Այ Կոչական անուանք)»։

ԱԶԴ

Ներկայիս Հանդիսս Է·րդ հրշեանն առարած լինելով, Ը·րդ հրշեանին սկսելէն առաջ յատուկ հրշարերականաւ մը պիտի յայտարարուի Բիւթանիոյ Նահանգային ժողովոյ կողմէ առաջարկեալ նոր կարգադրութիւն մը, որով Հանդիսս պարբերականի վերածուելով՝ թէ պիտի ընդարձակուի եւ թէ պիտի պարունակէ գիտական բարձր եւ հետաքրքրական նիւթեր։ Եւ քանի ոմանց փափաքանաց, մանաւանդ, պիտի ուննայ, «Ծագումն եւ ընթացք Աւետարանականութեան կամ Բողոքականութեան ի Հայս» խորագրով յոյժ կարեւոր յօդուածոց շարունակութիւն մը։

Ցուսալիս ենք որ մեր ազնիւ բարեկամք ամեն ջանք ի գործ պիտի դնեն ի քաջալերութիւն սոյն ծանր եւ բազմաշխատ ձեռնարկութեան, բազմապատկելով ընթերցասիրաց կամ բաժանորդաց թիւն։

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

Ագատեցւոյ 331
Ազգային 13, 29, 46, 61, 79, 92, 110, 221, 269, 349
Ազգային բարոյականութիւն 149
Ազգային բարոյականութեան դէմ թշնամի մը 228
Ազդ 1, 176, 225
Ամենամեծ բաներ 285
Ամենէն փառաւոր եւ նոյն ատեն ամենէն սոսկին մարդ 157
Ամերիկայի Հայերը 164
Այլ եւ այլք 11, 171, 300
Անակնկալ հարուած 156
Անդորրութիւն սրտի 324
Անծանօթն ի կրօնս 337
Անկիլեան եւ Հայ եկեղեցիք 17
Անկողնոյ լաւագոյն գիրքը 285
Անհաւք եւ հանրութիւնք 226
Անհունութիւն եւ յաւիտենականութիւն 86
Անմահութիւն հոգւոյ 295
Անցեալ քաղաքականութիւնք . . . 165
Աշխատութիւն 89, 280
Աշխատութիւն կամ վաստակ . . . 214
Աշխատութիւն հանդերձ ճարտարութեան 257
Աշխարհագրական 90
Առածք 204